

**POSTGUMANIZM DAVRIDA AXLOQIY QARAMLIK VA SHAXSIY
ERKINLIKNING O'ZARO TA'SIRI**

Toshpo'latov Dostonjon Nodir o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

sotsiologiya va ijtimoiy ish kafedrası assistenti

e-mail: toshpulatovdostonjon1995@gmail.com tel: +998995491760

Annotatsiya: *Ushbu maqola postgumanizm davrida axloqiy qaramlik va shaxsiy erkinlikning o'zaro ta'sirini tahlil qiladi. Maqolada texnologik taraqqiyot va uning axloqiy, shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'liq oqibatlari ko'rib chiqiladi. Postgumanizmning falsafiy tamoyillari, ayniqsa axloqiy qaramlikning shakllanishi va shaxsiy erkinlikka ta'siri, yangi texnologiyalar va raqamli madaniyatga oid axloqiy savollarni yoritadi. Bu maqola shaxsiy erkinlikning jamiyatdagi o'zgaruvchan roli, postgumanizmda axloqiy normativlarning rivojlanishi va texnologik erkinlikning ijtimoiy mas'uliyatga bo'lgan aloqasini o'rganadi.*

Kalit so'zlar: *postgumanizm, axloqiy qaramlik, shaxsiy erkinlik, texnologiya, axloqiy mas'uliyat, raqamli madaniyat, erkinlik paradigmasi, axloqiy normativlar, inson tafakkuri, jamiyatdagi o'zgarishlar.*

Postgumanizm, zamonaviy texnologiyalar va inson tafakkuri o'rtasidagi murakkab aloqalarni o'rganadigan bir falsafiy oqimdir. Postgumanizm asosan insoniyatning texnologik taraqqiyoti orqali shakllanadigan yangi axloqiy me'yorlarni va shaxsiy erkinlikni tahlil qiladi. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt kabi rivojlanishlar insonning qarorlar qabul qilish tizimlarini o'zgartirgan. Postgumanistik o'zgarishlar erkinlik va axloqiy qaramlik o'rtasida yangi ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Bu esa ijtimoiy va madaniy mas'uliyatning dolzarbligini oshiradi. Maqolada shaxsiy erkinlik va axloqiy qaramlikning postgumanistik shakllanishi, ularning o'zaro ta'siri va jamiyatdagi roli tahlil qilinadi.

Postgumanizm texnologik inqiloblarning insoniyatni qanday o'zgartirishi haqida ilgari surilgan g'oyalarni kengaytiradi. Postgumanizmni tushunishda eng muhim jihatlardan biri – axloqiy qaramlikning shakllanishi. Agar biz axloqiy qaramlikni insoniyatning yangi texnologiyalar va raqamli tizimlar orqali shakllanadigan o'zgaruvchan xulq-atvori sifatida ko'rsak, unda bu qaramlik, albatta, insoniyatning o'ziga bo'lgan ta'sirini keltirib chiqaradi. Misol uchun, “axloqiy qaramlik” raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarda insonning xulq-atvorini manipulyatsiya qilish orqali namoyon bo'ladi.[1; 8] Bu jarayon shaxsni o'z qarorlarini erkin qabul qilishdan mahrum etadi va ko'plab ijtimoiy mas'uliyatlarni o'z zimmasiga olgan texnologik tizimlar shakllanadi.

Yangi texnologiyalarning ta'siri orqali shaxslar o'z erkinliklarini boshqarishga harakat qilishlari mumkin. Ammo bu erkinlik o'z navbatida yangi axloqiy me'yorlar va cheklovlarni

keltirib chiqaradi. Raqamli texnologiyalar, ayniqsa, shaxsning erkin tanloviga ta'sir o'tkazadigan kuchga ega, bu esa o'z-o'zidan axloqiy qaramlikni yaratadi.

Postgumanizm, texnologiyaning insoniyatni qanday o'zgartirishi haqida ilgari surilgan falsafiy g'oyalarni kengaytiradi va yangi axloqiy me'yorlarni shakllantiradi. Postgumanizm insonning texnologiyalar bilan o'zaro aloqasini o'rganadi, bu o'zaro aloqalar, o'z navbatida, shaxsning erkinlik va mas'uliyatini qayta ko'rib chiqishga sabab bo'ladi. Postgumanizm axloqiy qaramlikning shakllanishi ayniqsa muhim, chunki texnologiyalar va raqamli tizimlar insoniyatni yangi shaklda boshqarish imkoniyatini yaratadi. Bu yangi boshqaruv shakllari esa shaxslarning xulq-atvorini va qarorlar qabul qilish jarayonlarini manipulyatsiya qilishga olib keladi.

Axloqiy qaramlikning shakllanishi texnologik inqiloblar bilan bog'liq bo'lib, ularning ijtimoiy va axloqiy oqibatlari jiddiydir. Misol uchun, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali insonning xulq-atvori va qarorlarini boshqarish orqali manipulyatsiya qilish mumkin. Yuqori darajadagi raqamli tizimlar va algoritmlar shaxslarning maqsadlariga mos ravishda qarorlar qabul qilishga imkon beradi, lekin bu holat, aslida, ularni o'z erkin tanlovidan mahrum qiladi. Raqamli platformalarda reklama, tavsiyalar va algoritmik qarorlar shaxsning xarid qilish odatlaridan tortib, ma'lumotlarga kirish huquqigacha bo'lgan ko'plab jihatlarni manipulyatsiya qilishi mumkin. Ushbu manipulyatsiya jarayonlari, shubhasiz, axloqiy qaramlikni keltirib chiqaradi, chunki shaxslar o'z tanlovlarini o'zgartirishda, aslida, ba'zi tashqi kuchlarning ta'siriga bo'ysunishadi.

Yangi texnologiyalar odamlarning hayotini osonlashtirish va turli ijtimoiy masalalarni hal qilishda foydali bo'lishi mumkin, ammo bu texnologiyalar shaxsiy erkinlikning asosiy qadriyatlarini xavf ostiga qo'yadi. Axloqiy qaramlik texnologik tizimlar yordamida qayta shakllanayotgan jamiyatda yanada jiddiy muammolarga aylanishi mumkin. Bu erkinlikning cheklanishi faqatgina shaxsiy qarorlar bilan bog'liq bo'lmasdan, balki jamoat hayotida ham sezilarli darajada namoyon bo'ladi. Jamiyatning axloqiy normativlari va erkinlik paradigmalariga ta'sir ko'rsatish orqali texnologiyalar shaxsning erkinligini muayyan darajada cheklaydi. Shuningdek, yangi texnologiyalar yordamida axloqiy qaramlikning shakllanishi, ko'plab ijtimoiy muammolarni keltirib chiqaradi, chunki texnologiyalar va tizimlar jamiyatni boshqarishning yangi shakllarini yaratadi.

Raqamli texnologiyalar, masalan, shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, xulq-atvorni kuzatish va maxsus reklamalar orqali axloqiy qaramlikni yanada kuchaytirishi mumkin. Texnologik erkinlik, o'z navbatida, yangi ijtimoiy mas'uliyatlar va axloqiy normativlarni shakllantiradi. Shu bilan birga, texnologiyalar orqali axloqiy qaramlikni oldini olish yoki kamaytirishning imkoniyatlari mavjud. Buning uchun texnologik tizimlar va algoritmlar insoniyatning yaxshilanishi va axloqiy qadriyatlarning saqlanishi uchun rivojlantirilishi kerak. Bu jarayon shaxsiy erkinlikning cheklanishini oldini olish uchun axloqiy boshqaruv tizimlarini yaratish, mas'uliyatli va adolatli texnologiyalarni ishlab chiqishning zarurligini anglatadi.

Shuni inobatga olgan holda, postgumanizm axloqiy qaramlikni insoniyatning yangi texnologik va ijtimoiy sharoitlarida muhim ahamiyatga ega deb hisoblaydi. Shaxslar o'z

erkinliklarini boshqarishga urinishlari mumkin, ammo bu erkinliklar ko'pincha texnologik manipulyatsiyalar va axloqiy qaramliklar tomonidan ta'sirlanadi. Bunday erkinlikning cheklanishi jamiyatda axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatning shakllanishiga olib keladi, bu esa ijtimoiy tizimlarda yangi axloqiy me'yorlarni ishlab chiqishni talab qiladi. Shaxsiy erkinlik va axloqiy qaramlik o'rtasidagi ziddiyatlarni hal qilish uchun yangi yondashuvlar zarur bo'lib, bu texnologiyaning boshqaruv usullari va uning ijtimoiy ta'sirlarini yanada chuqurroq tushunishni talab etadi.

Shaxsiy erkinlikning cheklanishi postgumanizmda ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga xizmat qilishi mumkin. Bu jarayon, texnologiyalar yordamida axloqiy normativlarning yangilanishi va yangi ijtimoiy me'yorlarning shakllanishini ta'minlaydi. Postgumanizm, ayniqsa, texnologiyaning ijtimoiy va axloqiy ta'sirini yangi nuqtai nazardan ko'rib chiqishga imkon beradi. Texnologik inqiloblar bilan shaxsning erkinligi o'zgarib boradi, lekin shu bilan birga ijtimoiy mas'uliyatning kuchayishi zarur. Bu mas'uliyatni oshirish orqali, axloqiy xatoliklarning oldini olish va jamiyatning barqarorligini saqlab qolish mumkin bo'ladi. Erkinlikning noto'g'ri foydalanilishining oldini olish uchun axloqiy nazorat mexanizmlarining joriy etilishi zarur bo'ladi. Bu mexanizmlar texnologiyalarning ijtimoiy ta'sirini, odamlarning xulq-atvorini va qarorlarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi.[2; 8]

Postgumanizmda yangi axloqiy normativlarning yaratilishi shuningdek, texnologik erkinliklarning ijtimoiy mas'uliyat bilan uyg'unlashishi zarur ekanligini ta'kidlaydi. Bu erda asosiy masala, texnologiyalar yordamida insoniyatning yangi axloqiy tamoyillarga asoslangan boshqaruv tizimlarini yaratishdir. Postgumanizmda axloqiy normativlar, asosan, jamiyatning qadriyatlari va raqamli texnologiyalar o'rtasidagi o'zaro aloqada shakllanadi. Texnologiyalarning rivojlanishi bilan, insoniyat o'zining axloqiy qarorlarini qanday qabul qilishi kerakligi, bu qarorlar qanday ijtimoiy ta'sirlarni yaratishi va ular qanday boshqarilishi kerakligi haqida yangi qoidalar ishlab chiqiladi.

Texnologiyaning yuksalishi, shubhasiz, axloqiy qarorlar va ijtimoiy mas'uliyatni boshqarishning yangi yo'llarini izlashni talab qiladi. [3; b-5]. Texnologiyalar o'zgarishi bilan birga, ularning axloqiy jihatlarini boshqarish uchun yangi yondashuvlar zarur bo'ladi. Postgumanizmda, ayniqsa, raqamli texnologiyalarni boshqarishning yangi usullari ishlab chiqilishi kerak. Bu usullar shaxslarning erkinliklarini himoya qilish, shuningdek, ularning jamiyat oldida bo'lgan mas'uliyatlarini hisobga olishni o'z ichiga oladi. Postgumanizmning asosiy g'oyalardan biri – bu texnologik boshqaruvda axloqiy tamoyillarning ustun bo'lishi, shaxsiy erkinlikning jamiyat manfaatlari bilan uyg'unlashishi va ijtimoiy mas'uliyatning kuchaytirilishidir.

Shuningdek, postgumanizmda axloqiy normativlar jamiyatning texnologik evolyutsiyasi bilan birgalikda o'zgaradi. Raqamli texnologiyalar jamiyatni tezda o'zgartiradi va bu o'zgarishlar axloqiy normativlarga ta'sir ko'rsatadi. Bunday o'zgarishlarga moslashish uchun yangi axloqiy ko'rsatmalarni yaratish zarurati paydo bo'ladi. Postgumanizmda ijtimoiy mas'uliyatning o'sishi va texnologiyalar yordamida erkinliklarning boshqarilishi,

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

yangi axloqiy me'yorlarni yaratish uchun asosan texnologiyaning imkoniyatlaridan foydalanishga asoslanadi.

Agar texnologiyalar ijtimoiy mas'uliyatni oshirish va erkinlikni boshqarishda yordam bera oladigan bo'lsa, unda bu mas'uliyatni oshirishda axloqiy nazorat mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. Texnologiyalarni boshqarishning yangi usullari va axloqiy qoidalari jamiyatda barqarorlikni ta'minlash va uning yaxshilanishini ko'zda tutadi. Bu jarayon, o'z navbatida, shaxsning erkinligini jamiyatning umumiy manfaatlari bilan uyg'unlashtiradi va axloqiy qaramlikdan himoya qiladi. Postgumanizmda ijtimoiy mas'uliyat va axloqiy normativlar o'rtasidagi muvozanatni saqlashning eng muhim vositalaridan biri texnologik boshqaruv tizimlarining mas'uliyatli ishlatilishi va uning jamiyatdagi ijtimoiy mas'uliyatni ta'minlashga qaratilganligi hisoblanadi.

Shu tarzda, postgumanizmda texnologiyalar, axloqiy normativlar va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirning kengayishi va bu jarayonni boshqarishning yangi yo'llari izlanishi kutilmoqda. Bu o'zgarishlar, shubhasiz, jamiyatning barqarorligi va ijtimoiy adolatni ta'minlashga yordam beradi.

Postgumanizmda texnologiyalar va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi aloqalar yanada murakkablashadi. Raqamli texnologiyalar ijtimoiy mas'uliyatning yangi shakllarini yaratadi. Chunki ular shaxsning xulq-atvorini boshqarishga imkon beradi. Shaxsiy erkinlikning texnologiyalar orqali boshqarilishi, ijtimoiy mas'uliyatni oshirishga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, texnologiyalar shaxslarning axloqiy qarorlar qabul qilishiga yordam bera oladi.[4; b-14]

Postgumanizm davrida axloqiy qaramlik va shaxsiy erkinlik o'rtasidagi aloqalar yangi o'lchovlarga ega. Texnologiyalar va raqamli madaniyat insonning axloqiy qarorlariga ta'sir etmoqda, bu esa shaxsiy erkinlikning rivojlanishi va ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi ziddiyatni keltirib chiqaradi. Axloqiy qaramlikning shakllanishi va shaxsiy erkinlikning cheklanishi postgumanizmda yangi axloqiy me'yorlar va normativlarni yaratishni talab qiladi. Jamiyatda axloqiy mas'uliyatni oshirish va shaxsiy erkinlikni boshqarish uchun yangi falsafiy yondashuvlar zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Harari, Y. N. (2018). 21 Lessons for the 21st Century.-London: Jonathan Cape.
2. Bauman, Z. (2000). Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press.
3. McLuhan, M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. McGraw-Hill.
4. Haraway, D. (1991). Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature. Routledge.